

A CSÍKSOMLYÓI DEÁK–SZENTES KÉZIRAT ÉS SZENTES MÓZES KÉZIRATA¹

Kóvári Réka

A 80 éves fennállását ünneplő Csíki Székely Múzeumnak a 21. században megindult Évkönyve több tanulmányt közölt a csíksomlyói ferencesek, köztük Kájoni János életével kapcsolatban, és zenei tárgykörben egyaránt. A Múzeum első, 1930-as kiállításának szervezése, rendezése mások mellett Domokos Pál Péter nevéhez is szorosan fűződik. Az ő munkássága a magyar népének-történet kutatásában is nélkülözhetetlen. Egyik központi témája Kájoni János művei és hatása a magyar ill. csángó egyházi és népi kultúrára. Fontos állomása, amikor Kájoni János *Cantionale Catholicum* c. énekeskönyvének első, 1676-os kiadását újra kiadta, de már kottákkal ellátva. Ehhez egyik forrásként a 18. századi Deák–Szentés kéziratot használta.²

Egy néhány éve megjelent tanulmány hívta fel figyelmünket az akkor a máriaradnai ferences könyvtárban, jelenleg a dési ferences rendházban őrzött kéziratra, melyet a 18. század közepén, novícius korában írt Szentés Mózes, a Deák–Szentés kézirat egyik névadója. A túlnyomó részt latin nyelvű, elsősorban imádságokat tartalmazó vaskos írásban négy magyar nyelvű népének szövege is szerepel, kettő dallamostul. Ezek évtizedek múlva a Deák–Szentés kézirat függelékében is felbukkannak.

E dolgozatban a Deák–Szentés kézitről, valamint a nemrégiben felfedezett Szentés Mózes kézitről nyújtunk egy rövid ismertetést. E két dokumentum, a bennük közös énekszövegek írásképe közelebb visz minket a Deák–Szentés kézirat keletkezésének megismeréséhez.

■ 1. Deák–Szentés kézirat

A 142 lap terjedelmű kézirat 1926-ban került a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába, és élénk érdeklődést keltett a zenetörténészek körében. Szabolcsi Bence 1929-ben említi,³ Harmat Artúr a *Szent vagy, Uram!* énekeskönyv kapcsán foglalkozott vele.⁴ Bartha Dénes Erdély zenetörténetéről szóló, 1936-os ismertetésében a kéziratnak a Kájoni *Cantionaléban* is előforduló mintegy 200 szövegincipitjét közölte.⁵ A *Régi Magyar Dallamok Tára* kötetében Csomasz Tóth Kálmán⁶ és főként Papp Géza⁷ közölt dallamokat a kéziratból. A 17. századi kötetben 26 ének főszövegben, 56 dallam a variánsok között szerepel, 17 pedig a jegyzetekben kapott helyet. Már ebből is kitűnik, hogy e 18. századi kéziratnak a 17. század dallamaival összefüggésben milyen nagy jelentősége van. Papp Géza tanulmányaiban a Deák–Szentés kézirat további 12 dallamát tette közzé. 1988-as, a Magyar Zenében megjelent cikke pedig alapvető kérdéseket tisztáz a kézirattal kapcsolatban.⁸

A Deák–Szentés kézirat dallamainak népzenei vonatkozását a szakirodalom már régóta ismeri, elég csak a fenti kötetekhez (*Régi Magyar Dallamok Tára*) készült XVI–XVII. századi dallama-

- 1 Jelen tanulmány az OTKA-PD 77427. számú pályázat támogatásával jött létre.
- 2 DOMOKOS 1979, 141.
- 3 SZABOLCSI 1961, 115 (344. lj.).
- 4 HARMAT 1944, 253; SzVU.
- 5 BARTHA 1936, 14. és 42–44.
- 6 RMDT I.
- 7 RMDT II.
- 8 PAPP 1988.

ink a népi emlékezetben c. könyvre gondolni.⁹ A kézirat nagyobbik, kottás részét *A Kájoni Cantionale énekei Székelyföld és Moldva néphagyományában a Deák–Szentés kézirat tükrében* c. egyházzenei disszertációm mellékletében átirтам.¹⁰ E munka során haszonnal forgattam a kéziratról Saád (Jakab) Henrik által az 1930-as években készített másolatának impúrumát, jegyzeteit.¹¹

A szakirodalomban kezdetben különböző neveken említett kéziratot¹² Papp Géza után Deák–Szentés kéziratnak hívjuk. Egyetlen datált bejegyzés alapján tudjuk, hogy Deák Imre a kéziratot 1774-ben, halála évében „használatra átengedte” rendtársának, Szentés Mózesnek („*Ad Usum Concessit P. Moysi Szentés P. F. Emericus Deák 1774*”).¹³

E két, név szerint ismert ferences szerzetes életéről igen keveset tudunk. Pater Deák Domokos (rendi nevén Imre) 1748-ban született Szárhegyen, 1767. augusztus 1-jei beöltözése után 1771. október 5-én szentelték pappá. 1774. október 11-én Nagyváradról hazatérőben Kolozsvárott hunyt el.¹⁴ P. Szentés Péter (Mózes) 1733-ban született Székelyudvarhelyen, 1751. július 14-én öltözött be, 1757. június 4-én szentelték fel. Róla egyes szolgálati helyeit is feljegyezték. Így – mint a ferenceseket általában, Szentés Mózes is alkalmazták főúri és nemesi családok házi káplánként – 1769-ben Felsődethembben báró Kemény Simon házában lelkigondozó, 1781-ben szárhegyi házfőnök, 1792–94 között Körtvélyfáján báró Bálintih Zsigmond udvarában, 1795–1800 között pedig Uzonban gróf Mikes János udvari kápolnájában szolgált. 1806. március 15-én halt meg Szárhegyen, tüdővészben.¹⁵

Bartha Dénes első ismertetésében a *Hymni Vesperarum* megjelenése, 1741 utáni keletkezést jelöl meg, mivel a kézirat annak függelékeként került elő. Richter Pálnak a kéziratot más Kárpát-medencei ferences forrásokkal együtt feldolgozó legújabb munkája 1741 és 1774 közé teszi a kézirat születését,¹⁶ a felső határt a kézirat átruházásának beírt dátumához igazítva. Egyik dátum se bizonyító erejű, hiszen korábbi kéziratot is függeszthettek a *Hymni Vesperarum*hoz, az átruházás bejegyzése után pedig még írhattak bele újabb énekszövegeket későbbi használói.

A kézirat betűírása változó, több scriptor munkája. A kotta Harmat Artúr szerint „*érdekes, de nagyon avult és sokszor félreérthető, fecske-alakú hangjegyekkel*” írt.¹⁷ Csomasz Tóth az *Eperjesi Graduál* kapcsán megjegyzi, hogy „*a magyar protestáns graduálok vagy liturgikus énekeskönyvek szokásos, ún. fecskefarkos*” notációja ez.¹⁸ Véleményünk szerint a kézirat írásmódja a kurzív magyar notáció egy kései, bizonyos szempontból egyszerűsített változata.

A kiegészítő jelek közül csak a pontozást alkalmazták, illetőleg ritkán a custost. A kézirat dallamainak írásmódja formailag egységes (mindössze a vonalak és punctumok vastagsága változó), kivételt ez alól csupán a 122. oldalon található, szövegtelen *Pange lingua* himnusz intonációt kihagyó dallama képez, melyet üres kottafejekkel írtak, az összetartozó hangokat pedig kötőívvvel jelezték. Időnként találkozunk a kottafejek fölött számokkal, betűkkel, melyek a harmonizációra utalnak. Biztosan nem lehet tudni, hogy ezek kinek a keze nyomát viselik.¹⁹

Fordulatos, szinte már kalandos kéziratunk 20. századi története. 1926-ban a *Hymni Vesperarum* kottás nyomtatványhoz kötve került Budapestre. A Zeneműtárban helyezték el, miután elválasztották a nyomtatványtól, és az első bejegyzés alapján a *Missa Brunensis* címet

9 SZENDREI ET AL. 1979; A kéziratból publikált dallamokat l. még RAJECZKY 1958, SZENDREI 1993, SZENDREI ET AL. 1973; DOBSZAY 1983, KÖVÁRI 2007a, 2007b, 2007c, 2008, 2009 és RMDE XVIII. 6/1.

10 KÖVÁRI 2007d.

11 PAPP 1988, 380. említi Saád kéziratát. Ennek egy előzményét tanulmányozhattam, melynek lelőhelye az OSzK Zeneműtára.

12 Szentés Moyses kéziratosa függeléke az 1741-iki csíksomlyói himnuszkiadványhoz, 1774; Szentés Mózes toldaléka; Deák–Szentés: Kéziratosa énekgyűjtemény 1774-ből; Deák–Szentés-féle kézirat; Szentés–Deák kézirat.

13 Deák–Szentés kézirat 122.

14 GYÖRGY 1930, 254. és 494.

15 GYÖRGY 1930, 321., 323., 399., 412., 438. és 575.

16 RICHTER 2007.

17 HARMAT 1944, 253.

18 CSOMASZ TÓTH 2003, 314. Szintén az *Eperjesi Graduál* kapcsán Ferenczi – Bárdos Kornél után – a cseh notáció által befolyásolt metzi notáció hatását mutató írásképek mondja a fecskefarkos formájú punctumot. FERENCZI 1988, 13–15.

19 A *Hymni Vesperarum* egy bejegyzése alapján talán Bartalis István orgonista testvéré, PAPP 1988, 386. A kottás Kájoni-kézirat, az *Organo Missale* zenei anyaga és gyakorlata összefüggésbe hozható ezzel a jelölésmóddal. A ferencesek 17. századi zenei gyakorlatáról l. RICHTER 2005, XX–XXIII.

kapta. A II. világháború után eltűnt, csak 1969-ben került elő, de akkor már csonkán. Elkallódott a fedőlapja, a 79. és 116. oldalak közti rész, a megmaradt füzetben pedig a tintairás elhalványodott. A kézirat új jelzetet kapott.²⁰ A hiányzó rész felkutatására irányuló erőfeszítéseink mindeddig eredménytelenek voltak.

Érdeemes megvizsgálni, hogy a Deák-Szentes kézirat hogyan függ össze Kájoni János *Cantionale Catholicum* c. énekeskönyvének kiadásaival. A kézirat szerkezete követi az énekeskönyvek általános felépítését, így a Kájoni *Cantionalé*t, de a kántori használat igényeihez igazodik, ezért kissé el is tér attól. A kézirat nagyobbik, kottás része az említett ordinárium (*Missa Brunensis*) után először az egyházi évnek megfelelően hozza az énekeket, ezután ordinárium tételek, majd újra vegyes tematikájú énekek következnek. Egy vesperásra való ének után néhány litánia jön, melyhez Kyriék kapcsolódnak. Végül barokk kanciók, majd ordináriumok zárják a kottás részt. Ezt követi a 122. oldalon a *Pange lingua* (intonáció nélküli) dallama, ahol Deák Imre feljegyzését találjuk a kézirat átruházásáról. Innentől kezdve 19, többnyire újabb ének teljes szövege olvasható. Ezek – három kivétellel²¹ – nincsenek meg a Kájoni *Cantionale* első két kiadásában. Egy részük csak az 1805-ös harmadikban jelenik meg,²² a többi pedig a 18. század végi más (például Bozói vagy Szentmihályi) nyomtatott énekeskönyvekben. Tehát bizonyosra vehetjük, hogy ezeket a szövegeket 1774 után írták be. Érdekessége, pontosabban a kézirat későbbi használóinak kántor voltát erősíti annak a két éneknek a szövege, melyek az 1805-ös kiadásban csupán a nótautalásoknál szerepelnek.²³

A Deák-Szentes kézirat körülbelül két és félszáz (252) éneke közül 213 hangjegyes, további 18 kottázása elmaradt (az üres kottavonalak és az alájuk írt szövegek készültek csak el), egynek csak a dallamát jegyezték le, 19-nek pedig az összes strófáját – dallam nélkül.²⁴ A Kájoni *Cantionalé*val kapcsolatos, egy tömbben levő 193 énekből dallammal ellátott 175. Ezeknek, vagyis a dallammal együtt leírt énekeknek a *Cantionale* első két kiadásához való viszonyát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy egy ének egyikben sem szerepel,²⁵ egy másikat csak az 1676-os első kiadásban találunk,²⁶ 21 ének pedig a *Cantionale* 1719-es második kiadásában jelenik meg először.²⁷ A többi 152, dallamhoz tartozó szöveg mindkét kiadásban szerepel.

A Kájoni *Cantionale* 1676-os első és 1719-es második kiadását teljes egészében összevetettük egymással és a kézirattal is. Ez alapján azt állíthatjuk, hogy Saád (Jakab) Henrik tanulmányának címadása jogos: *Orgonakönyv Kájoni János Cantionaléjának második, Balas Ágoston által rendezett 1719-es kiadásához*.²⁸ Ezt alátámasztja a következő: a dallammal ellátott első strófák közül csupán 8-ban olvasható olyan kisebb-nagyobb mértékben eltérő szövegvariáns, amelyik a második kiadásban fordul elő.²⁹

20 OSzK Ms. Mus. 4374.

21 *Cur mundus* (KÁJONI 1676, 686. [DOMOKOS 1979, 767. sz.], 1719, 586.), *Eheu quid homines sumus?* (1719, 623, 1805, 376. és 78. [magyar]), *Ó áldott Szűzanya* (1676, 395. [DOMOKOS 1979, 465. sz.], 1719, 323., 1805, 228., 1921, 311. sz.).

22 *Imádlak, ó szent ostya* (KÁJONI 1805, 197., 1921, 52. sz.), *Mária, szívemet, gyullaszd lelkemet* (1805, 234., 1921, 304. sz.), *Lelkünk üdvössége imhol jelen vagyon* (1805, 198., 1921, 62. sz.), *Üdvözlégy, Jézusnak szent teste és vére* (1805, 195., 1921, 83. sz.), *Üdvözlégy, Krisztusnak drága szent teste* (1805, 188.), *Boldogasszony, anyánk* (1805, 235.), *Dicsértessék édes Jézusnak szent neve* (1805, 22., 1921, 16. sz.), *Hol vagy, én szerelmes Jézus Krisztusom* (1805, 108., 1921, 159. sz.).

23 *Ó Mária, mi életünk* (Ó mi örök Szent Istenünk, Kájoni 1805, 177.), *Mennynek, földnek ura, pokolnak rontója* (Ó hívek, nézzétek, 1805, 89.).

24 Papp Géza cikkében 171 dallam és 18 lejegyzésre váró szöveg szerepel. A kézirat dallammal ellátott énekei közül 1 csak a *Cantionale* első kiadásában, 10 csak a másodikban található, 1 pedig egyikben sem.

25 *O languens Jesu*.

26 *Gyermek születék Bellehemen mostani örömben*.

27 Papp Géza cikkében 10 ének szerepel: *Mikor Máriához, Ím midőn mindeneket, Bágyad sérelmétől, Jézus szent halálának, Jaj nagy kedven tartott, Ó Jézus hívek öröme, Üdvözlégy Krisztusnak drágálatos teste, O Maria en ad te, Szent szent szent Ura a seregeknek, Szent az Atya szent az Atya*. Ezeket felül a következő 11 éneket nem találtuk az 1676-os első kiadásban: *Rorate* (introtitus), *Passionem Domini, Veni Sancte* (függelék), *Mennysországnak királynéja... reménység O Maria, Ne szállj perbe énvelem, Könyörülj Istenem, Eheu quid homines* (a kézirat végén hét kiírt versszakkal), *Magasztalja magasztalja*, két litánia refrénje, *Szentséges Szűz Mária*. A következők szintén csak az 1719-es második kiadásban jelennek meg először, a Deák-Szentes kéziratban dallamát nem, csak szövegét olvashatjuk: *Ez nap fényét, Ó ki ez oltáron*.

28 PAPP 1988, 380.

29 További eltérés még 2 ének szövegében található: az egyikük esetében mindkét kiadástól eltérő apró változat

A Deák–Szentés kéziratban levő énekek sorrendje is a *Cantionale* 1719-es második kiadását követi. Az adventi Credo az énekeskönyv commune részéből a 18. században az adventi énekek közé került. A maga csoportjában maradó énekek közül három későbbre, kettő pedig korábban került a második kiadásban. További eltérés a *Cantionale* első két kiadása és a kézirat között két helyütt, két-két éneknél tapasztalható.³⁰

A Deák–Szentés kézirat tehát, mint kottás kézirat énekeskönyv, a Kájoni *Cantionale* 1719-es második kiadásában található leggyakrabban használt énekek dallamát gyűjti össze. Gyakorlati használat igénye hozta létre, mint a többi kézirat (általában kotta nélküli, csak szövegeket tartalmazó) énekeskönyveket is. Közelebből pedig templomi énekvezetői, kántori használatra készülhetett, hiszen e kézirat összeírója–összeírói zömében ugyan lekottázták a szövegekhez tartozó dallamot, de a szövegből csak az énekek első versszaka olvasható benne. Tehát a Deák–Szentés kéziratot kántorkönyvnek tekinthetjük. Ezt a vélekedést erősíti, hogy 135 le nem kottázott ének incipitjét is olvashatjuk a megfelelő liturgikus időszak szabadon maradt kottavonalain, üres helyein, illetve lapszélein, amelyekhez *ad notam* utalások is tartoznak. Ezek közt 25 olyan található, mely a *Cantionaléban* nótautalás nélkül szerepel.

Papp Géza a gyűjtemény íróiról összefoglalja az addigi szakirodalomban megjelent elképzeléseket. Így említi Domokos Pál Péter feltevését is, mely szerint „*e kézirat dallamainak összeírója nem más, mint a 'Cantionale Catholicum' második kiadásának sajtó alá rendezője, Balás Ágoston.*”³¹ Papp Géza azonban összegzésként a következőket írja: „*A gyűjteménnyel kapcsolatba hozható személyektől (Balás Ágoston, Bartalis István, Szentés Mózes, Deák Imre) mindeddig semmiféle hiteles kézírás nem került elő, így az sem állapítható meg részletesen, hogy melyikük mivel járult hozzá e becses zenei emlék kialakulásához.*”³² A nemrégiben felfedezett Szentés Mózes kézirat ismeretében azonban valamelyest közelebb kerülünk e felbecsülhetetlen zenei gyűjtemény keletkezéstörténetéhez.

■ 2. Szentés Mózes kézírata (*Orationes in Novitiatu scriptae*, 1751–1752)

Hubert Ildikó néhány éve megjelent tanulmányában említi egy Szentés Mózes-kéziratot:

A Máriaradnai Ferences Könyvtárban őrzik Szentés Mózes ferences szerzetes egy teológiai kéziratát. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem régi magyarországi irodalom-specializációs hallgatói által végzett rendezés közben előkerült, jelzet nélküli, nyolcadrét alakú, nagyjából latin nyelvű kötetben (*Orationes in Novitiatu scriptae*, 1751–1752) több helyütt magyar nyelvű énekek találhatók.³³

E kéziratban található négy magyar nyelvű népének is, közülük kettő kottástul. Hubert Ildikó függelékben közli ezen énekek jegyzékét.³⁴

A népének és Szentés Mózes említése miatt figyeltünk fel a kéziraatra, s próbáltuk több úton is megtudakolni az időközben Máriaradnáról elszállított könyvtár hollétét. Muckenhaupt Erzsébet a dési ferencesekhez irányított minket, ahol (ideiglenesen) otthonra találtak a máriaradnai ferences könyvtár kötetei. A Kolozs megyei Désre 2009. június elején sikerült eljutni. A rendház könyvtárában, a Kájoni Jánosról elnevezett szobában helyezték el a ferencesek a Máriaradnáról

olvasható – bár ez adódhat a latin szövegezés miatt is –, egy másik ének, mely csak az 1719-es kiadásban jelenik meg, egy további kiírt versszakában attól eltérően variálódik.

30 Az adventi Credo, a *Hiszek egy Atya Istenben* a kézirat elején szerepel (Deák–Szentés kézirat 9. o.).

Az 1676-os első kiadásban ugyanabban a csoportban, de később szerepel a *Mittitur ad Virginem* (13. o.), a *Jer mi dicsérjük* (14. o.) és a *Veni Jesu* (47. o.) kezdetű ének.

Az 1676-os első kiadásban ugyanabban a csoportban, de korábban szerepel a *Siralomnak oka* (15. o.), *Üdvöztőnknek szent anyja* (16. o.), valamint a 21–26. oldalakon tizenkettő, és az 55–56. oldalakon két ének.

Két helyütt két-két ének mindkét kiadásban másutt található: a lamentáció (29. o.) és az *A felséges Isten* később (30. o.), míg az 58. oldalon szereplő két ének korábban.

31 DOMOKOS 1986, 402.

32 PAPP 1988, 387.

33 HUBERT 2001, 709.

34 *Hol vagy, én szerelmes Jézus Krisztusom* (kottával); *Imádlak, Jézusom, itt áldlak, Krisztusom* (kottával); *Boldogasszony, anyánk; Mennynek, földnek Ura, pokolnak rontója* (ill. ennek rövidített, a második strófától induló változata: *Szeretlek tégedet, szerettél engemet*, HUBERT 2001, 711.

áthozott anyagot, épp az azt megelőző hetekben elkészült új könyvespolcokra, ömlesztve, valamint a kolostor emeleti folyosóján lévő szekrényekbe.³⁵

Szentes Mózes bekötött kéziratának gerincén a következő olvasható: „*Manuscripta Fr. Szentes: Noviciatus Orationes 1751*”. Egy könyvtári matricán tollal a 2091-es szám szerepel. A kézirat belső kötetábláján egy beragasztott cédulán a kézirat címe („*Orationes in Novitiatu Scrip.*”), szerzője („*Moses Szentes*”), és évszáma („*1751*”) szerepel, valamint hogy a címlapon háromszor tollpróbát végeztek („*Circularum háromszor: Probatio calami*”). A címlapra ennél többet maga Szentes Mózes sem írt, viszont ott láthatjuk a máriaradnai ferences konvent trónoló Madonnát ábrázoló körpecsétjét („*SIGILLUM CONVENTUS M. RADNENSIS*”).

A kézirat – ahogy azt Hubert Ildikó írta – máig számozatlan. A bekötés alkalmával körbevágták, néha a szöveg kárára. A több mint 300 oldalas kézirat írásképe változó, de egy kéz, Szentes Mózes munkája. A címlap utáni hét oldalt sűrűn és teleírta, majd ezután az eredeti méretű papírra széles margókat rajzolt, s a keretbe írt Szentes, s innen kezdve több-kevesebb kihagyással a következő oldal kezdőszavát/szavait is rávezette az oldal aljára.

Mint említettük, Szentes Péter 1751. július 14-én öltözött be, rendi neve Mózes lett. Vagyis a noviciátust az 1751–52-es tanévben töltötte. Ezt alátámasztják a kéziratban olvasható dátumok is: a címoldalon és a legvégén 1751. szerepel; hátulról számolva a harmadik oldal alján egy másik dátumot is találunk: 1752. május 17.; a kézirat közepe táján pedig egy festett kéz látható, s a „*Manus Religiosorum*” felirat alatt az 1752. június 5-i nap.

A kézirat címlapja szerint fráter Szentes célja, hogy összeírja a későbbiekben használatos különböző imádságokat, melyeket a liturgiában ill. paraliturgiában egyaránt mondania kell. Novícius korában írt kézírata tehát imádságoskönyv. Benne zömében latin nyelven találunk különböző orációkat, akklamációkat, de magyarul is írt, pl. a ferences rend legnagyobb szentjeiről, mint pl. Pádúai Szent Antalhoz imádságokat; lelkeségi írásokat és útmutatókat pl. a szent búcsúk elnyeréséről. A *Szent Antal Responsoriuma* c. részben megjelenik az imádságoknak azon záradéka, melyet a vallásos néphagyomány fenntartott: „*Dicsőség az Atyának és fiúnak és Szent leleknek / miképpen kezdetben vala most és mindenkoron és mind örökkön örökké, / Úgy legyen hogy mű érettünk Szent Antal könyörögjön. Amen. / Aki ezen imádságot el rendelt idején el mongya: / bizonyoson / a mit kér istentől / ha lelkének üdvösségére szolgál / meg nyeri. / Jól tugya, és jó reménségben legyen.*”

Emellett találunk énekszövegeket és két kottát is. Az említett magyar nyelvű népénekeken kívül egyéb, gregorián énekszövegeket is olvashatunk, mint az *O Deus ego amo te* kezdetű himnuszt, vagy a ferencesek híres Mária-énekét, a *Tota pulchra es Mariat*.

A fentebb tárgyalt Deák-Szentes kézirat szöveges függelékében, melyet feltehetőleg 1774 után írtak, olvashatjuk a Szentes-kéziratban lévő magyar népénekeket. Ezek részletes összehasonlítása után³⁶ azt mondhatjuk, hogy két éneket (*Boldogasszony anyánk* és *Mennynek, földnek Ura*) a Deák-Szentes kézirat függelékébe nem fráter Szentes, hanem valószínűleg egy diák írta be (iskolás írás). Utóbbinak szerepel egy rövidített, a második versszakkal induló változata is Szentes kéziratában (*Szeretlek tégedet, szerettél engemet*). A Deák-Szentes kézirat függelékébe a másoló a második strófával kezdte el írni az éneket, de Szentes Mózes később, az utolsó szakasz után, a lap aljára odaírta az első versszakot. (Itt, a Deák-Szentes kézirat függelékében egyébként a bővebb változat szövegét találjuk, felcserélve, s kihagyva az utolsó két strófát.) A Szentes kéziratban kottával szereplő *Hol vagy, én szerelmes Jézus Krisztusom* kezdetű ének mindkét kéziratban „*Jézust kereső áitatos léleknek ohajtása*” felirat alatt olvasható. Az *Imádlak, Jézusom, itt áldlak, Krisztusom* kezdetű éneknek azonban különböző címek jutottak: „*Más fohászokodás az óttári szentséghez*” (Szentes kézirat) ill. „*Az óttári Szentséghez Ének*” (Deák-Szentes kézirat).

E kézirattal módunk van megismerni Szentes Mózes kézírását. Ezzel pedig Domokos Pál Péter feltevését is alá tudjuk támasztani, mely szerint a Deák-Szentes kézirat nem a kézirat dallamainak összeírásáról kapta nevét. Szentes Mózesnek az 1751/52-es tanévben ferences novíciusként írt

35 A kézirat felkutatásáról, a bennük található magyar nyelvű népénekekről 2009. őszén a 800 éves a Ferences Rend c. konferencián részletesen beszámoltam. A tanulmányt (az énekek kottáival) l. KŐVÁRI 2011.

36 A Szentes-kéziratban és a Deák-Szentes kéziratban szereplő négy magyar népének részletes összehasonlítását l. KŐVÁRI 2011.

vaskos imádságoskönyve hozzásegít a Deák-Szentes kézirat egyes része írójának megállapításához. Sejtésünk az, hogy Szentes Mózes csupán használta a korábban mások által írt kéziratot, s azt egy diáknak kiadta, megmondva, mely népénekszövegeket másolja be annak függelékébe, s azt ellenőrizve – ha kellett – javította a munkát. Feltevésünk szerint tehát Szentes Mózes nem írta, csupán használta e gyűjteményt, mégis szerepel benne a kézírása.

Irodalom

- BARTHA 1936 Bartha Dénes, *Erdély zenetörténete*, IN Asztalos Miklós, *Történeti Erdély*, A Jancsó Benedek Társaság Kiadványai 38, 595–644.
- CSOMASZ TÓTH 2003 Csomasz Tóth Kálmán, *A Luther-énekek dallamai Magyarországon [1968]*, IN *Hagyomány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai születésének 100. Évfordulójára*, Cantio Bt., Budapest.
- DOBSZAY 1983 Dobszay László, *A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzeneinkben*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- DOMOKOS 1979 Domokos Pál Péter, „...édes Hazámnak akartam szolgálni...”, Szent István Társulat, Budapest.
- DOMOKOS 1986 Domokos Pál Péter, *Énektanítás Csíksomlyón a 18. század elején*, IN Tüskés Gábor (Szerk.) „Mert ezt Isten hagyta...” *Tanulmányok a népi vallásosság köréből*, Magvető Kiadó, Budapest, 395–417.
- FERENCZI 1988 Ferenczi Ilona (Szerk.), *Graduale Ecclesiae Hungaricae Epperiensis 1635*, IN *Musicalia Danubiana* 9, MTA Zenetudományi Intézet, Budapest.
- GYÖRGY 1930 György József, *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*, Kolozsvár.
- HARMAT 1944 Harmat Artúr, *Hazai katolikus egyházi zenénk ezer éve*, IN Batizi László (Szerk.) *A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben. Sok képpel, rajzzal és kottapéldával*, Dr. Pintér Jenőné kiadása, Budapest, 224–301.
- HUBERT 2001 Hubert Ildikó, *Kánya Athanáz ének-másolatai teológiai jegyzetében (1743)*, IN *Irodalomtörténeti Közlemények* CV 5–6, 707–711.
- KÁJONI 1676 Kájoni János, *Cantionale Catholicum*, Csíksomlyó.
- KÁJONI 1719 Kájoni János, Balás Ágoston (Szerk.), *Cantionale Catholicum*, Második kiadás, Csíksomlyó.
- KÁJONI 1805 Kájoni János, András Rafael (Szerk.), *A' Keresztény Katholikusok Egyházi Énekes Könyve*, Harmadik kiadás, Csíksomlyó.
- KÁJONI 1921 Kájoni János, *Erdélyegyházmegyei énekeskönyv a róm[ai]. kath[olikus]. kántorok, a nép és ifjúság használatára*, Régebb és újabb énekeskönyvek-, a kántorok és a nép ajkán élő hagyományos énekekből összeállította és orgonakisérettel ellátta Baka János csíkszentmártoni ny[ugalmazott]. kántortanító, Gyergyószentmiklós.
- KŐVÁRI 2007a Kővári Réka, *Zenetörténet és népzene – Egy XVIII. századi csíki ferences kézirat dallamai a népzenei gyűjtésekben*, IN *Mozart - Liszt - Bartók - tanulmánykötet*, SzTE JGyTFK Ének-zene Tanszék, Szeged, 80-98.
- KŐVÁRI 2007b Kővári Réka, *Interdiszciplináris kapcsolatok népzene-kutatói szemmel. Az Etelközi fohászok és a Ferences iskoladrámák (1.) c. kiadványok zenei munkálatairól*, IN *Diszciplínák határain innen és túl. F fiatal kutatók fóruma 2. - 2006*, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 519-537.
- KŐVÁRI 2007c Kővári Réka, *Egy XVIII. századi csíki ferences kézirat dallamai a népzenei gyűjtésekben - két halottas ének*, IN *Marosvidék, Kulturális folyóirat*, VIII/1 45-49.
- KŐVÁRI 2007d Kővári Réka, *A Kájoni Cantionale énekei Székelyföld és Moldva néphagyományában a Deák-Szentes kézirat tükrében*, Doktori értekezés, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem.
- KŐVÁRI 2008 Kővári Réka, *A Szent László-népénekek dallamairól*, IN „Vállal magasb mindenek-nél” *A Szent László-herma Győrbe érkezésének 400. évfordulóján megtartott tudományos konferencia előadásai*, Arrabona Múzeumi közlemények, 46/1, Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, Győr, 253-266.
- KŐVÁRI 2009 Kővári Réka, *Énekek az 1721-1739 között előadott csíksomlyói misztériumjátékokban*, IN Czibula Katalin, Emődi András, János-Szatmári Szabolcs (Szerk.), *Dráma - múlt - színház - jelen. - Tanulmányok a dráma és színháztörténet köréből*, Nagyvárad, 241-257.

- KÖVÁRI 2011 Kővári Réka, *Népelemek Szentes Mózes kéziratában (1751–1752)*, IN Medgyesy S. Norbert, Ötvös István, Óze Sándor (Szerk.), *800 éves a Ferences Rend. Tanulmányok a Rend lelkeségéről, történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről*, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest – Piliscsaba (megjelenés előtt).
- PAPP 1988 Papp Géza, *Egy elveszettnek hitt kézíratos énekeskönyv*, IN *Magyar Zene* XXIX/4 379–394.
- RAJECZKY 1958 Rajeczky Benjamin, „Kaszás e földön a halál...”, IN *Néprajzi Közlemények*, III/1-2, 26-30.
- RICHTER 2005 Richter Pál (közread.), *Kájoni János: Organo Missale 1667*, IN *A csíksomlyói ferences kolostor kincsei* 3, Státus Könyvkiadó, Csíkszereda.
- RICHTER 2007 Richter Pál, *Der Melodienbestand des Franziskanerordens im Karpatenbecken im 17. Jh.*, IN *Fontes Historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria*, Series E Numerus 2, Magyar Ferences Források, Magyarok Nagyasszonyáról Nevezett Ferences Rendtartomány, Budapest.
- RMDE XVIII. 6/1. *Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század (RMDE 6/1) Ferences iskoladrámák I. Csíksomlyói passiójátékok 1721-1739.* Szerkesztette, sajtó alá rendezte: Demeter Júlia, Kilián István, Pintér Márta Zsuzsanna, Argumentum Kiadó - Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009.
- RMDT I. *Régi Magyar Dallamok Tára I.* Csomasz Tóth Kálmán, *A XVI. század énekelt dallamai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958.
- RMDT II. *Régi Magyar Dallamok Tára II.* Papp Géza, *A XVII. század énekelt dallamai*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- SZABOLCSI 1961 Szabolcsi Bence, *A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje (1929)*, IN Szabolcsi Bence, *A magyar zene évszázadai. II. XVII–XIX. század.* (Magyar Zenetudomány 2. Szerk. Bónis Ferenc) Zeneműkiadó, Budapest, 5–119.
- SZENDREI 1993 Szendrei Janka (Szerk.), *XVI-XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben*, MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, (audio kazetta kottás kísérfüzettel).
- SZENDREI ET AL. 1973 Szendrei Janka, Dobszay László, Vargyas Lajos, *Balladáink kapcsolatai a népelekkel*, IN *Ethnographia*, LXXXIV/4, 430-461
- SZENDREI ET AL. 1979 Szendrei Janka, Dobszay László, Rajeczky Benjamin, *XVI–XVII. századi dallamaink a népi emlékezetben I–II.*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZVU Harmath Artúr, Sík Sándor (Szerk.), *Szent Vagy, Uram!* Orgonakönyv. Ősi és újabb egyházi énekkincsünk tára. Budapest, 1931.

Kővári Réka
MTA Zenetudományi Intézet
Budapest, Magyarország
E-mail: kovari@zti.hu

**MANUSCRISUL DEÁK–SZENTES DE LA ȘUMULEU-CIUC ȘI MANUSCRISUL LUI
MÓZES SZENTES**

Rezumat

Organizarea acum 80 de ani a primei expoziții a Muzeului Secuiesc al Ciucului este strâns legată și de numele renumitului cercetător Pál Péter Domokos. Activitatea sa deosebită este indispensabilă și în cercetarea istoriei cântecului popular maghiar. Între altele, a republicat cartea de cântece a lui Joannes Kájoni, *Cantionale Catholicum*, tipărită în 1676 la Șumuleu-Ciuc (Csíksomlyó), reconstituind, totodată, și notația muzicală a textului cântecelor. Unul din izvoarele folosite a fost *Manuscrisul Deák–Szentés de la Șumuleu-Ciuc* din secolul al 18-lea. Prezentarea cea mai detaliată a manuscrisului a fost realizată de Géza Papp. Studiul publicat în 2001 de Ildikó Hubert semnalează în biblioteca franciscanilor de la Radna (Máriaradna), păstrată astăzi la mănăstirea franciscanilor din Dej (Dés), un manuscris, *Orationes in Novitiatu scriptae*, realizat de franciscanul Mózes Szentés în perioada noviciatului, în anii 1751–1752. Cea mai mare parte a lucrării conține mai ales rugăciuni în limba latină. Între ele figurează și textul în limba maghiară a patru cântece populare, două din ele cu notație muzicală. Acestea sunt prezente și în *Manuscrisul Deák–Szentés*. Cu ajutorul lor, studiul confirmă și ipoteza lui Pál Péter Domokos, conform căreia, *Manuscrisul Deák–Szentés* nu și-a primit numele de la redactanții notației muzicale a manuscrisului.

**TWO MANUSCRIPTS FROM ȘUMULEU-CIUC: THE ONE CALLED ‘DEÁK–SZENTES’ AND
THE MANUSCRIPT OF MÓZES SZENTES**

Abstract

A source used by Péter Pál Domokos (who also participated in organizing the first exhibition of the Szekler Museum of Ciuc), when re-publishing the *Cantionale Catholicum* 1676 by Joannes Kájoni and supplied it with music, was the ‘Deák–Szentés’ manuscript from the 18th century. A comprehensive description of the manuscript was produced by Géza Papp. A recently published article has revealed the importance of another manuscript which was first in the library of the Franciscan Order in Radna (Máriaradna), and now is in Dej (Dés): that is the one written by Mózes Szentés during his years as a novice in 1751–52. That manuscript, besides the Latin prayers, also contains four Hungarian texts of folk hymns, two of which are accompanied with music, too. The same texts appeared some decades later in the appendix of the ‘Deák–Szentés’ manuscript. The handwriting being the same, we are sure that Péter Pál Domokos was right supposing that the title ‘Deák–Szentés’ did not necessarily designate the scriptors.